

Придністров'я: перспективи розв'язання конфлікту

Костянтин Вітман,

доктор політичних наук, доцент
Одеської національної юридичної академії

Придністровський конфлікт – один з найпроблемніших етнополітичних конфліктів на пострадянському просторі. Його особливість полягає в тому, що етнічний чинник відіграв у ньому чи не найменшу роль. Якщо молдовська еліта в процесі розвалу СРСР отримала, нарешті, шанс об'єднатися з Румунією, то Придністров'я, яке населяють українці, молдовани та росіяни приблизно в однаковій пропорції, такий розвиток подій аж ніяк не влаштовував. Фактично Придністров'я стало майданчиком боротьби проти об'єднання Молдови з Румунією [1]. Конфлікт між Молдовою та невизнаною Придністровською молдавською республікою залишається неврегульованим і донині.

Історично Придністров'я ніколи не входило до складу Молдовського князівства. Молдовани з'явилися на Лівобережжі Дністра в XVI столітті, мігрувавши з-за Прута і Дністра. Наприкінці XVIII століття територія Придністров'я остаточно увійшла до складу Російської імперії і перебувала у складі окремих повітів Кам'янець-Подільської і Херсонської губерній. В результаті громадянської війни ріка Дністер розмежувала новостворений Радянський Союз і Румунію. Правобережжя Дністра, так звана Бессарабія, увійшла до складу Румунії. На лівобережжі радянська влада 1924 року утворила Молдавську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку (МАССР) з центром у Тирасполі. На те, що молдовани в ній становили лише третину населення, радянське керівництво не зважало. Молдавська АРСР перебувала у складі УРСР до 1940 року. Саме тоді було створено нову республіку – Молдавську РСР, до якої Москва приєднала частину придністровського лівобережжя.

Наприкінці 1980-х років в Молдавській РСР активізувався націоналістичний рух. Тамтешня інтелігенція опублікувала програму в журналі „Ністру”, згідно з якою вимагалось визнати ідентичність молдовської і румунської мов та перевести молдовську мову на латинську графіку. Активізувалися румуністи, які під гаслом „Одна мова –

один народ!" закликали відмовитися від молдовської ідентичності та приєднатися до Румунії. Влітку 1989 року Верховна Рада республіки ухвалила закон „Про функціонування мов”, а через рік - закон „Про мови”, за яким державною мовою в Молдавській РСР фактично ставала румунська (з переходом на латинську графіку). У відповідь у Придністров'ї розпочалася лінгвістична мобілізація, яка мала стихійний характер. Його населення не бажало опинитися в чужому для себе мовному середовищі. Стихійні страйки відбулися в Тирасполі, Бендерах, Рибниці та інших містах регіону. Тираспольська міська рада звернулася до Президії парламенту МРСР із закликом ухвалити закон про функціонування в республіці двох державних мов – молдовської і російської.

У Молдові активізувався Народний фронт, а в Придністров'ї місцева номенклатура збагнула, що її вектор розвитку не збігається з вектором розвитку Молдови, яка зближується з Румунією. Популяризується ідея про відокремлення, тобто збереження лівобережжя поза „великою Румунією”. Спочатку це були проекти створення економічної зони, автономії у складі федеративної Молдови.

3 грудня 1989 року в Рибниці відбувся референдум щодо доцільності створення Придністровської Автономної Соціалістичної Республіки. 91,1 % електорату висловився за створення такої автономії. 29 січня 1990 року аналогічний референдум відбувся у Тирасполі.

Протистояння між Молдовою і Придністров'ям наростає після обрання 25 лютого 1990 року нового складу Верховної Ради МССР, у якому придністровські представники, опинившись у меншості, не мали можливості жодним чином вплинути на законотворчу діяльність. Внаслідок психологічного тиску вони залишили сесію парламенту.

У червні 1990 року в Парканах відбувся 1-й з'їзд депутатів Придністров'я всіх рівнів, який заявив про перехід в опозицію до центральної влади МРСР.

Верховна Рада МРСР затвердила висновок спеціальної комісії з пакту Молотова - Рібентропа, за яким створення МРСР було оголошено незаконним актом, а Бессарабія і Північна Буковина — окупованими румунськими територіями. У липні Народний фронт виступив з вимогою перейменувати Молдову на Румунську Республіку Молдова. Усе це викликало вкрай негативну реакцію як жителів Придністров'я, так і населення Гагаузії. 31 липня президія Тираспольської міської ради у відповідь на дії Кишинєва проголосила, що якщо МРСР була створена незаконно, те лівобережжя Дністра теж було незаконно до неї включено, а тому вона „не вважає себе зв'язаною будь-якими зобов'язаннями перед керівництвом РСР Молдови”.

Подібним чином розгорталися події і в Гагаузії: 19 серпня вона проголосила незалежність. І Гагаузія, і Придністров'я провели мовні референдуми. У Придністров'ї 2 вересня 1990 року на 2-му надзвичайному з'їзді депутатів усіх рівнів Придністров'я була створена Придністровська

Молдавська Радянська Соціалістична Республіка у складі СРСР. Тоді ж було обрано її тимчасову Верховну Раду на чолі з І. Смирновим. Республіка ухвалила закон, згідно з яким на території Придністров'я запроваджувалися три офіційні мови: російська, українська і молдовська на основі кирилиці. Стосунки між Тирасполем і Кишиневом загострювалися. Відбувалися дрібні сутички, які, зрештою, вилилися у кровопролиття.

На той час СРСР розпався, ПМССР перейменувалася на ПМР. У Придністровській Молдавській Республіці відбувся референдум про незалежність, на якому за формування самостійної державності висловилися 97,7 % громадян. Розпочався процес формування органів державної влади.

Молдова теж проголосила незалежність. Було ухвалено закон „Про громадянство Республіки Молдова”, який унеможлиблював набуття подвійного громадянства. Тим, хто не відмовився від російського громадянства, заборонялося обіймати громадські, державні та військові посади. Військовослужбовці 14-ї армії, розташованої на території Придністров'я, опинилися у двозначному становищі, тому й перейшли на бік Придністров'я [2]. І це відіграло вирішальну роль у боротьбі за самостійність Придністров'я. За допомогою цих військових формувань Тирасполь встановив контроль над всією лівобережною частиною Придністров'я.

Для відновлення молдовської влади не було знайдено кращого варіанту, ніж силовий. В республіці було оголошено надзвичайний стан. Мета Молдови полягала в розгромі військових підрозділів Тирасполя та відновленні влади над усім Придністров'ям. Тирасполь розцінив ці дії як військову агресію проти новоствореної держави. Збройні формування Придністров'я зупинили наступ молдовських сил.

І справа навіть не в тому, що вони були краще оснащені. Незважаючи на активну пропаганду частини молдовських ЗМІ, військові дії в Придністров'ї не викликали схвалення більшості молдован. Соціальних чи етнічних мотивів ворожнечі Молдови і Придністров'я не було. Молдовська поліція і армія здебільшого вели бойові дії неохоче. Хоча з березня по квітень 1992 року в молдовську армію було призвано близько 18 тисяч резервістів, багато призовників ухилялися від мобілізації. Під тиском громадськості в молдовському парламенті почали брати гору помірковані настрої, і 18 червня 1992 року парламент ухвалив постанову про мирне врегулювання конфлікту.

Однак тоді перемогли все ж прихильники радикального вирішення проблеми. 19 червня 1992 року до Бендер були надіслані регулярні частини молдовської армії та бронеколони МВС. Кишинів ухвалив рішення про розгорнутий військовий наступ. Битва за Бендери відбулася 19 - 21 червня і стала кульмінацією військових дій між Кишиневом і Тирасполем. Протягом кількох днів у Бендерах точилися криваві бої. Кишинів зазнав поразки. Велика кількість жертв – близько півтисячі загиблих - та

безперспективність подальших воєнних дій змусили Молдову погодитися на мирне врегулювання конфлікту [3].

Після липня 1992 року придністровський конфлікт перейшов у мирну фазу. В Москві було підписано угоду про принципи врегулювання. Але в ході численних переговорів за посередництвом Росії, України та ОБСЄ досягти угоди щодо статусу Придністров'я не вдалося. Відносини між сторонами конфлікту й досі лишаються напруженими. Ситуація погіршується тим, що уявлення сторін з низки позицій радикально відрізняються. Придністров'я звинувачує Молдову в багатомільйонних боргах, негативному імпортно-експортному сальдо, споживчому характері економіки. Відтак у Придністров'ї поширюється думка про невідповідність об'єднання з Молдовою. Молдовська сторона, у свою чергу, представляє ПМР у вигляді „чорної діри”, зони контрабанди і кримінального режиму.

Наприкінці 1992 року відновилися переговори щодо особливого статусу Придністров'я, посередником у яких виступила Росія. З 1993 року посередником була і місія ОБСЄ, а з 1995 року — Україна. З 1994 року ПМР і Молдова підписали низку документів, що мають визначити статус Придністров'я. Однак усі ці документи не призвели до поліпшення у питанні врегулювання відносин між конфліктуючими сторонами.

Улітку 2001 року відносини між ПМР і РМ почали знову загострюватися. 1 вересня 2001 року Молдова зробила заміну митних печаток, у результаті чого підприємства ПМР повинні були одержувати дозвіл на експорт у Кишиневі, що зірвало роботу підприємств-експортерів.

Станом на 2008 рік конфлікт залишається невирішеним; не простежується будь-яких передумов його розв'язання в найближчому майбутньому, хоча сторони й говорять про відновлення переговорного процесу.

У ЄС побутує переконання, що придністровський конфлікт можна вирішити досить легко. Причини для оптимізму вбачаються в тому, що в регіоні не існує релігійного чи етнічного протистояння. „На відміну від більшості інших конфліктів, придністровська проблема не має глибокого релігійного чи етнічного коріння”, - заявив спеціальний представник Євросоюзу по Молдові К. Міжеї [4].

У ЄС вважають, що причини конфлікту мають економічне підґрунтя. Економіко-політичний його характер дозволяє сподіватися на досить швидке його вирішення. ЄС обстоює збереження територіальної цілісності Молдови. Однак питання федералізації Молдови є для нього неістотним у контексті розв'язання конфлікту. Першочерговим питанням є обсяг повноважень, який уряд Молдови делегує Тирасполю. ЄС щиро зацікавлений у тому, щоб надати стільки владних функцій Придністров'ю, скільки раціонально можливо, не підриваючи, проте, функціональності й демократичного характеру воз'єднаної держави Молдова.

Однак у цьому конфлікті не варто недооцінювати роль та вплив

Росії, яка відверто не зацікавлена у поверненні Придністров'я до складу Молдови. Росія переконує Придністров'я у наявності об'єктивних перешкод до возз'єднання. Мовляв, за більш як 15-річний термін фактичної незалежності в ПМР і Молдові встигли скластися дві самостійні економіки і соціально-політичні системи, а також незалежні еліти з протилежними інтересами. І жодна зі сторін уже не може цього ігнорувати. Не одержавши легітимності на світовій арені, Придністров'я стало регіональним „гравцем”, здатним заблокувати рішення, які не відповідають його інтересам. Не без допомоги Росії.

Нещодавно в Придністров'ї відбувся референдум, результати якого продемонстрували бажання населення продовжувати курс незалежності від Молдови з подальшим можливим приєднанням до Росії.

У першому питанні референдуму незалежність Придністров'я фактично прирівняна до входження до складу Росії. Жителі Придністров'я мали визначитися: підтримують вони „курс на незалежність Придністровської Молдавської Республіки і вільне приєднання в подальшому Придністров'я до Російської Федерації” чи „вважають за можливе відмовитися від незалежності Придністровської Молдавської Республіки і входження в подальшому до складу Республіки Молдова”. Незалежність подавалася винятково в пакеті з приєднанням до Росії. За таку політику проголосувало близько 92 % учасників референдуму. Росія фінансово підтримує таку позицію придністровського керівництва, яке забезпечує потрібну реакцію електорату.

В ПМР дозволене подвійне громадянство, і більшість населення має ще й російські паспорти. Пенсіонери отримують від Росії досить відчутну допомогу. Таким чином, Росія дуже суттєво сприяє Придністров'ю на шляху до незалежності, бо зацікавлена в існуванні такої лояльної держави, як ПМР, для посилення свого впливу в регіоні.

Слід зазначити, що світова спільнота не визнала результати референдуму, а тому й надалі ПМР залишається невизнаною. ЄС заявив, що референдум суперечить міжнародно-визнаному суверенітету і територіальній цілісності Республіки Молдова.

Наприкінці 2007 року ОБСЄ заявила, що необхідно поновити переговори про статус ПМР. Нині міжнародна організація виступає за надання Придністров'ю особливого статусу в межах офіційно визнаних кордонів Молдови. Молдові натякнули, що слід спробувати переконати придністровців у позитивних перспективах проживання в єдиній країні.

Допоки Молдова була налаштована на об'єднання з Румунією, про повернення Придністров'я до її складу не могло бути й мови. Захопившись політикою румунізації, влада Молдови дала згоду на переривання творення молдавської ідентичності, перетворившись фактично на провінцію Румунії. Зараз переконати молдован у тому, що вони не румуни, а саме молдовани, буде досить складно з огляду на те, які преференції дає їм, охочим визнати себе румунами, Румунія, а саме: громадянство країни-члена Євросоюзу,

тобто свободу пересування і працевлаштування.

Придністровські експерти вважають, що саме штучна румунізація, здійснювана в правобережній Молдові, стала однією з причин кривавого придністровського конфлікту. І тепер вона унеможливило возз'єднання. Придністровські експерти пропонують піти назад, до джерел конфлікту теж лінгвістичним шляхом. Шлях до подолання трагедії поділу молдовського народу може лежати через реабілітацію кириличної графіки молдовської мови, яку пообіцяв Президент В. Воронін. Проблема лише в тому, наскільки серйозно сьогоднішня влада в Кишиневі налаштована на об'єднання двох берегів Дністра в єдину державу. Якщо для Кишинева це завдання є першочерговим, своєрідним „національним проектом”, то шлях до об'єднання молдовського народу можна прокласти через реабілітацію кирилиці. Бажання піти шляхом компромісу починає простежуватися в політичному курсі нинішньої влади.

Румунії ж не потрібне Придністров'я – їй потрібна Молдова та етнічні землі румун. Румунський Президент у квітні 2008 року звинуватив Київ у будівництві планів про приєднання Придністров'я до України. У такому випадку він порадив Україні враховувати необхідність повернення Молдові територій Південної Бессарабії та Північної Буковини. Вочевидь Румунія вже вважає Молдову своєю територією [5]. Подібні заяви ускладнюють процес врегулювання придністровського конфлікту, в чому Румунія не зацікавлена. Адже однією з умов возз'єднання з Молдовою Придністров'я ставить відмову від курсу Молдови на інтеграцію з Румунією.

Література:

1. Гросул В. Я., Гузенкова Т. С. Приднестровье // Молдавия. Современные тенденции развития. — Российская политическая энциклопедия, 2004. — С. 373 — 382.
2. Приднестровский конфликт: сражение идентичностей - http://cis.ng.ru/opinions/2000-11-29/5_konflikt.html
3. Худяков В. В. В цветущих акациях город... Бендеры: люди, события, факты. — Бендеры: Полиграфист, 1999. — С. 269 — 384.
4. Селиванова И. Приднестровский конфликт: что за этим стоит? - http://www.nasledie.ru/oboz/N03-4_94/3-4_08.HTM
5. ЕС может расценить заявления президента Румынии как прямую провокацию - <http://www.regnum.ru/news/990038.html>